JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Capdeville, Sophie Alix

Title: Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma sen provenancen valossa

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Capdeville & Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, 2019.

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Capdeville, S. A. (2019). Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma sen provenancen valossa. Faravid, 47, 131-144.
http://pro.tsv.fi/pshy/julkaisut/Faravid_artikkelit/Faravid_47/Capdeville/index.html

Sophie Alix Capdeville

Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma sen *provenancen* historian valossa[1]

Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma on mitä arvokkain todistus tieteiden kehityksestä Suomessa 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Tarkastelen artikkelissani kokoelman omistushistoriaa soveltaen *provenance*-lähestymistapaa. Esittelen kokoelman historiaa, sen luettelointityötä ja tuon eri esimerkein esille, miten nimenomaisesti *provenance*-tarkastelu tuottaa uutta tietoa ja miten se soveltuu Lapponica-kokoelman tutkimiseen.

Suomen autonomian aikana moni tieteenala kehittyi huomattavasti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin vuonna 1831, ja ensimmäinen suomen kielen professori Matthias Alexander Castrén (1813–1852) nimitettiin virkaansa vuonna 1852. Vuonna 1883 perustettiin Suomalais-Ugrilainen Seura, jonka yksi perustajajäsen oli Nils Isak Fellman. 1800-luvulla lukuisat tieteilijät lähtivät tutkimaan suomalais-ugrilaisten kansojen kieliä ja kulttuuria Venäjälle. Venäjän vallankumouksen jälkeen se ei ollut enää yhtä helppoa kuin aiemmin, ja tutkijoiden kiinnostuksen kohteet suuntautuivat saamelaisten kieliin ja kulttuureihin.[2]

Fellmanin suvulla on pitkät juuret Lapissa, jossa useat suvun jäsenet ovat toimineet pappeina. Jacob Fellman (1795–1875) toimi Utsjoen seurakunnan kirkkoherrana 1819–1831, ja hän oli Suomen ensimmäinen pappi, joka julkaisi saamentamiaan teoksia. Oman työnsä toteuttamiseksi hän keräsi myös saamennoksia sekä saamelaisuutta ja saamen kieliä ja kulttuureja käsitellyttä kirjallisuutta. Hänen lakimiespoikansa Nils Isak Fellman (1841–1919) kiinnostui erityisesti Lapin alueen historiasta. Isänsä pyynnöstä hän julkaisi tämän kirjoittamia tekstejä.[3] Samalla hän täydensi isänsä kokoelmaa oman aikansa tutkijoiden teoksilla, kuten runsaat julkaisuihin merkityt omistuskirjoitukset osoittavat. Näiden omistuskirjoitusten tutkimus osoittaa laajan henkilöverkoston olemassaolon. Nils Isak Fellmanin työn tuloksena syntyi yksi suomalaisen saamentutkimuksen tunnetuimpia sarjajulkaisuja: *Handlin-*

---

1 Tämä artikkeli perustuu 15.9.2018 Fellmanin sukuseuralle pidettyyn esitelmään. Kiitän dos. Tarja-Liisa Luukkasta korjauksista ja hyödyllisistä huomautuksista.

2 Riho Grünthal, ”Matkueita tai yksityisiä tutkijoita: Suomalais-Ugrilaisen Seuran keruuretkien tausta ja tavoitteet”. *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi*. Uralica Helsingiensia 4. Toim. Paula Kokkonen ja Anna Kurvinen. Helsingin yliopisto, Helsinki 2010, 18–23.

3 Jacob Fellman, *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken, I–II.* Finska litteratursällskapet, Helsingfors 1906.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

gar och uppsatser angående finska Lappmarken.[4] Fellmanin kuoltua hänen leskensä lahjoitti suvun Lapponica-kokoelman Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle.[5]

Kokoelma ja sen luettelointityö

Fellmanin suvun Lapponica-kokoelmaan on kerätty saamentutkimukseen perusteoksia, monia alan merkittävämpiä tutkimuksia sekä erinäistä Lappiin liittyvää aineistoa. Sen luetteloinnin tarkoituksena ei ole ollut pelkästään kokoelman erillisteosten historian esitteleminen, vaan myös kokoelman niin kutsuttu omistushistoria, joka löytyy teosten tietueiden ”ownerships” -osioista painetussa luettelossa. Nykyään tämän omistajuus-termin sijaan sekä ranskankielisessä että brittiläisessä tutkimuskoulukunnassa käytetään *provenance*-käsitettä.

Suurena apuna luetteloidessani kokoelmaa oli Nils Isak Fellmanin käsinkirjoitettu luettelo, joka osoittautui korvaamattomaksi tietolähteeksi.[6] Suomalais-Ugrilaisen Seuran jouduttua luovuttamaan kokoelmansa Kansalliskirjastoon kyseistä luetteloa ei enää löydy. Se on ehkä vahingossa luovutettu Kansallisarkistoon, missä säilytetään Fellmanin sukuarkistoa.[7] Arkisto koostuu Jacob Fellmanin ja Nils Isak Fellmanin laajasta, viidessätoista laatikossa säilytettävästä kansiosta.

Luetteloidessani Lapponica-kokoelman minulla oli kaikki aineistot niin sanotusti käsissäni, ja pyrin kuvaamaan sen mahdollisimman tarkasti. Pastori Jacob Fellmanin perustamasta kokoelmasta löytyi luonnollisesti monia uskonnollisia teoksia, mutta myös Lappia käsittelevän tutkimuksen eri osa-alueiden julkaisuja. Vaasan hovioikeuden presidentti Nils Isak Fellmanin työpanos näkyi kokoelmassa runsaana lakiaineiston lisääntymisenä. Tärkeänä apuvälineenä Lapponica-kokoelman luetteloinnissa on ollut Nils Isak Fellmanin omistama fenno-ugristien K. B. Wiklundin ja J. K.

---

4 Nils Isak Fellman, *Handlingar och uppsatser angående finska Lappmarken, I–IV.* Suomalaisen tiedeakatemian julkaisemia Pohjoismaiden historiaa valaisevia asiakirjoja, 1–3, 5. Finska litteratursällskapet, Helsingfors 1910–1915.

5 *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (SUSA 39)*. Suomalais-Ugrilainen Seura (SUS), Helsinki 1920, 18–19.

6 Sophie Alix Capdeville, ”Fellmanin Lapponica-kokoelman luetteloinnista”. *SUSA 88*. Helsinki 1999, 238–240.

7 Fellmanin sukuarkisto 602:109. Kansallisarkisto (KA).

Qvigstadin laatima bibliografia.[8] Kyseisessä bibliografiassa toimittajat ovat esitelleet saamenkielisiä painotuotteita luokittelen ne maittain: he esittävät Ruotsin osiossa 191 painotuotetta, Norjan osiossa 180, Suomen osiossa 17 ja Venäjän osiossa 3. Näihin lukuihin eivät sisälly bibliografian loppuosaan lisätyt kieliopit. Saamen kieliä oli alettu tutkia aikaisemmin Ruotsissa ja Norjassa, joissa useimmat saamennokset julkaistiin ensimmäisten saamenkielisten käännösten painamisen jälkeen Ruotsissa vuonna 1619.[9] Tämä käy ilmi kokoelman aineistostakin; suurin osa aineistosta on painettu Ruotsissa tai Norjassa.

Provenancen tutkimus

Kansallisarkisto pyrkii käyttämään provenienssi-termiä. ”Moniprovenienssilla” tarkoitetaan ”samaa toiminnallista kontekstia eri aikaperiodeissa, mikä tarkoittaa esimerkiksi suhdetta samaa tehtävää eri aikoina suorittaneiden toimijoiden välillä (edeltäjä/seuraaja -suhde) tai perheen vanhempien ja lasten välistä suhdetta sukuarkiston arkistomuodostajina”. Tämä termi on peräisin amerikkalaisesta tutkimusperinteestä. Se ei kuitenkaan sovellu hyvin kirjahistorian tutkimukseen, jonka tavoitteena on tutkia teosten omistajan ja eri lukijoiden suhteita ja hahmottaa näin heidän keskinäisiä verkostojaan oman aikansa kontekstissa sekä, muiden mahdollisten lähteiden avulla, teosten käyttöä omassa yhteiskunnassa.[10] *Provenancen* merkintöjä voi olla monenlaisia, kuten osoitan tässä artikkelissa. Fellmanin Lapponica-kokoelman teosten

---

8 BLpL = J. K. Qvigstad & J. B. Wiklund, *Bibliographie der lappischen Litteratur*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia (SUST) XIII. SUS, Helsinki 1899. BLpL lyhennystä on käytetty SUS:n julkaisuissa *Fortsetzung und nachtrage zu der ”Bibliographie der lappischen Literatur”von J. Qvigstad und K. B. Wiklund (= BLpL)*. Finnisch-Ugrische Forschungen: Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. SUS, Helsinki 1905, 1908, 1915. Ko. jatkobibliografia julkistettiin K. B. Wiklund, J. K. Qvigstadin ja F. Äimänin yhteistyössä. Viittaukset jälkimäisiin osiin on merkitty tässä artikkelissa osan painovuoden mukaan. Samaa lyhennystä käytin väitöskirjassani (Sophie Alix Capdeville, *L’histoire du livre saami en Finlande: ses racines et son développement de 1820 à 1920.* Jyväskylä Studies in Humanities 304. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2017).

9 Nicolaus Adreæ, *En lijten sångebook, huruledes messan skal hållas, läsas, eller siungas, på lappesko* […]. Ignatium Meurer, Stockholm 1619; BLpL 1; *ABC-Book på Lappesko Tungomål…*; Karl Bernhard Wiklund, *ABC-bok på lapska, Stockholm 1619* […]. Faksimileupplagor af äldra svenska tryck V. Stockholm 1922.

10 Claire Josserand esittelee nykyisen tutkimuksen tilannetta sekä Britanniassa että Ranskassa: *Les données de provenance des collections des bibliothèques*. ENSSIB, Lyon 2016. http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65763-les-donnees-de-provenance-des-collections-des-bibliotheques.pdf (katsottu 24.9.2018); *Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli: luonnosversio 0.2*. Arkistokuvailun kansallinen kehittämistyöryhmä, Kansallisarkisto 2015, 179. https://docplayer.fi/8823352-Arkistokuvailun-kansallinen-kasitemalli-luonnosversio-0-2.html (katsottu 28.2.2019); John Carter & Nicolas Barker, *ABC for Book collectors*, Consortium European Research Libraries (CERL), London 2004, 179–180.

provenancen tutkimuksella tarkoitan kokoelman merkittävien teosten sekä omistushistorian ja reunahuomautusten tutkimusta, jota täydennän Fellmanin sukuarkistosta löydettyjen kirjeiden tutkimuksella.

Provenance -termi on alun perin ranskankielinen, ja se tarkoittaa kirjahistoriassa tietyn harvinaisen kirjan historiaa. Sen tutkimuksella pyritään analysoimaan jonkun tavaran alkuperäisyyden aitoutta mutta myös sen tulevan historian tulkintaa eri merkintöjen tarkastelun avulla.[11] Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kirjan merkitystä sen omistajien ja sen muiden käyttäjien merkintöjen valossa, toisin sanoen niiden, jotka ovat eri tavoilla vaikuttaneet sen historiaan. Näitä voivat olla lukijat, lahjoittajat ja ehkä myös välittäjät kuten esimerkiksi kirjakauppiaat.

Suomessa kirjahistoria on keskittynyt tutkimaan kansalliskokoelmaa tai arvostettuja kirjakokoelmia[12], mutta se on vain harvoin pyrkinyt tutkimaan muiden kansanryhmien ja vielä vähemmän Lapin ja saamen kulttuuria käsitteleviä aineistoja, jotka löytyvät usein sukujen yksityiskokoelmista. Ranskankielinen kirjahistorian koulukunta tarkastelee kirjoja niiden oman aikakauden yhteiskunnallisen historian kontekstissa. Koulukunta pyrki osoittamaan, miten kirjat ovat oman aikansa ja yhteisön historian peili. Tämä tutkimusmenetelmä osoittautui hyödylliseksi tutkiessani saamen kirjahistoriaa Fellmanin Lapponica-kokoelman luetteloimisen jälkeen.[13] Unkarilainen tutkija István Monok toteaa kirjahistorian tutkimuksen alkaneen monissa Länsi-Euroopan maissa kansallisen kirjatuotannon tutkimuksella, kun taas itäisen Euroopan tutkimus kehittyi erilaisella tavalla näiden maiden vernakulaaristen kielten myöhäisemmän kirjakieltymisen takia. Monok korostaakin itäisen Euroopan yksityisten kirjakokoelmien tärkeyttä, koska kirjojen julkaiseminen ja näiden levittäminen oli monin tavoin hankalaa. Tämän vuoksi yksityisten kirjakokoelmien *provenancen* tutkimus on mitä merkityksellisintä nimenomaan perifeerisillä, harvaan

---

[11] Ann Mathesonin mukaan: it "can be defined at a number of levels but, broadly speaking, it denotes the history of ownership. In the case of early printed books, this history may be simple, complex, partially known or simply unknown. The distinguishing marks found on printed books can reveal significant evidence about their history, their owners, their migration between owners, and, indeed, the context of their times. Library pressmarks, accession numbers, inscriptions, bookplates, owners' notes can all assist to build up the retrospective history and life of individual printed books, and also of the history of entire collections." *Books and Their Owners: Provenance information and the European Cultural Heritage*. CERL papers V. Ed. David J. Shaw. CERL, London 2005, XI–XII.

[12] Jyrki Hakapää, "Book History's recent methodological trend: national and international outlines". *KNYGOTYRA*. 2005, 44.

[13] Sophie Alix Capdeville, *Le fonds Lapponica des Fellman: catalogue raisonné = Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma = The Lapponica Collection of the Fellman Family*. SUST 239. SUS, Helsinki 2001; Capdeville 2017, 28.

asutuilla alueilla asuvien yhteisöjen kohdalla.[14] Saamenkielisillä alueilla ei ollut kirjakauppoja, vaan kirjojen välittäjänä toimi pitkään papisto.

Jacob Fellmanin saamennokset

Kokoelma kehittyi Jacob Fellmanin saamennostyön myötä. Tuomo Itkonen pitää Jacob Fellmanin Matteuksen evankeliumin kahden luvun saamennosta hänen ”kielinäytteenään”.[15] Se julkaistiin 1825 Fellmanin tekemän kahden muun saamennoksen ohella.[16] Oletan evankeliumilukujen alkutekstin olevan Härnösandissa vuonna 1811 painetusta Uudesta Testamentista.[17]

Kokoelmaan sisältyy sekä koko Raamattu että sen erillisenä painoksena julkaistu Uusi Testamentti. Kyseessä oli ensimmäinen koko Raamatun saamennos, joka oli käännetty Uumajan saameksi. Kyseinen Raamattu *Tat Ailes Tialog* on arvokas lisä kokoelmalle, kuten sen sisäkanteen kirjoitettu omistuskirjoitus osoittaa. Se oli piispa Eric Abraham Almqvistin lahjoitus Jacob Fellmanille.[18] E. A. Almqvist (1767–1830) toimi vuosina 1812–1830 piispana Härnösandin hiippakunnassa, missä kyseinen Raamattu julkaistiin. Kokoelmassa on kaksi kappaletta Uutta Testamenttia, *Ådda Testament,* joista toista Jacob Fellman näyttää käyttäneen laatiessaan Matteuksen evankeliumin lukujen saamennosta, mikä käy ilmi teoksen ensimmäisiin sivuihin tehdyistä lukuisista merkinnöistä. Tuomo Itkonen selittää, että Jacob Fellman yritti käyttää Ruotsissa käytössä olevaa niin kutsuttua ”eteläsaamen ortografiaa” omine muutosehdotuksineen eikä suostunut käyttämään Norjassa käytössä olevaa niin kutsuttua Rask-Stockfletin kehittämää ortografiaa ja kielioppia.[19] T. Itkonen oli jo käsitellyt ortografian kysymystä aikaisemmassa julkaisussaan: ”Fellman suositteli

---

[14] István Monok, “Les bibliothèques privées et la lecture à l’époque moderne : un aperçu des orientations de la recherche en Europe: 1958–2008“. *50 ans d’histoire du livre: 1958–2008*. Éd. Dominique Varry. ENSSIB, Villeurbanne 2008, 140–155.

[15] Tuomo Itkonen, *Jacob Fellman Suomenlapin Agricolana*. Suomen Kirkkohistorian Seuran vuosikirja 35–36. Helsinki 1948, 25. Kyseinen artikkeli on julkaistu uudelleen Lapin Sivistysseuran julkaisuissa = Sámi Čuvgetusseärvvi toaimmatusak (LSSJ = SČST) 21, josta puuttuu tekijän laatima ”*Luettelo Suomen julkistetusta lapinkielisestä kirjallisuudesta*”.

[16] J. Fellman, *Prima duo capita Evangelii Matthaei in lingva Lapponicum translata*. Christ. Ludv. Hjelt, Aboæ 1825a; BLpL, F. 1; J. Fellman, *Muttom Laulagak majt Ibmeli Gudnen ja Samijdi Pajas-Rakkadusan* […]. Chr. Ludw. Hjelt, Abost 1825b; BLpL, F. 3; J. Fellman, *Gjet-Kirjadt*: *mi Moadde Guatte ja Kirko-Rokkus* […]. J. C. Frenckell ja parne bost, Abost 1825c; BLpL, F. 2.

[17] Åddå testament*: tate ailes tjalogest same kiälei puoktetum*. Carolen G. Nordinen, Hernösandesne 1811; BLpL, S. 49.

[18] Kyseisen Raamatun historia: BLpL, S. 47, 42–43.

[19] Tuomo Itkonen selittää J. Fellmanin ortografian ongelmia julkaisussaan *Fellmanin aapisluonnos hänen lapinkielisen toimintansa valottajana*. LSSJ = SČST 27. Helsinki 1963, 105–110; Mikko Korhonen, *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia (SKST) 370. SKS, Helsinki 1981, 53.

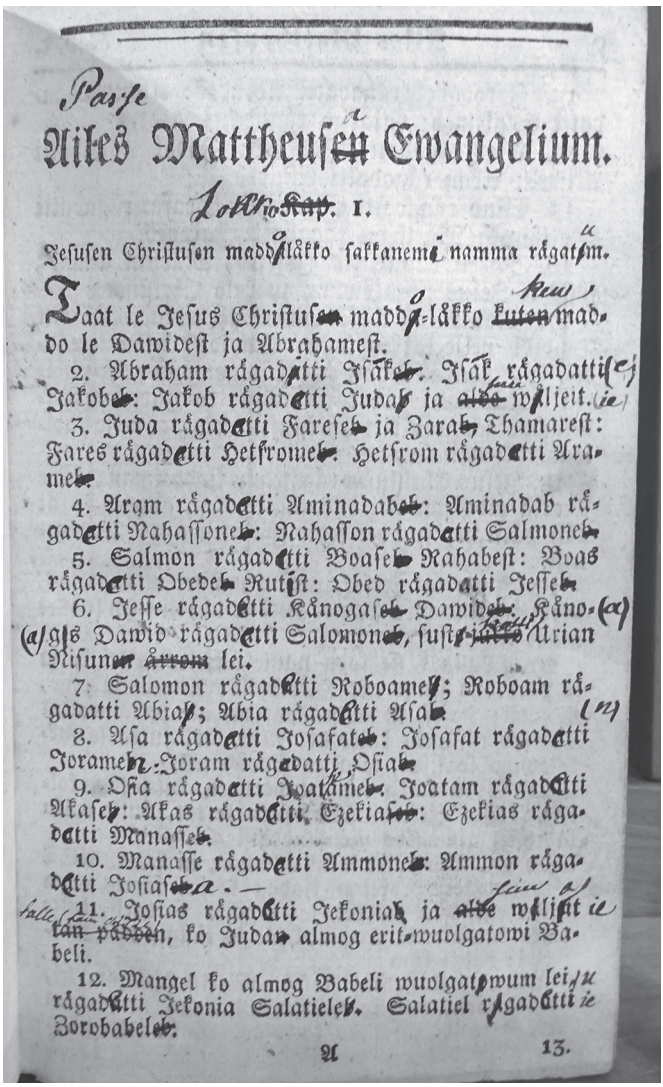

Ailes Mattheusen Ewangelium.

Kap. I.

Jesusen Christusen maddålåkko sakkanemi namma rågatim.

Taat le Jesus Christusen maddå-låkko kuten maddo le Dawidest ja Abrahamest.

2. Abraham rågadatti Isakeb. Isak rågadatti Jakobeb: Jakob rågadatti Judab ja alde wåljeit.

3. Juda rågadatti Fareseb ja Zarab, Thamarest: Fares rågadatti Hetsromeb. Hetsrom rågadatti Arameb.

4. Aram rågadatti Aminadabeb: Aminadab rågadatti Nahassoneb: Nahasson rågadatti Salmoneb.

5. Salmon rågadatti Boaseb Rahabest: Boas rågadatti Obedeb Rutist: Obed rågadatti Jesseb.

6. Jesse rågadatti Kånogaseb Dawideb: Kånogas Dawid rågadatti Salomoneb, sust jakko Urian Nisunen årrom lei.

7. Salomon rågadatti Roboameb; Roboam rågadatti Abiab; Abia rågadatti Asab.

8. Asa rågadatti Josafateb: Josafat rågadatti Jorameb: Joram rågadatti Osiab.

9. Osia rågadatti Joatameb. Joatam rågadatti Akaseb: Akas rågadatti Ezekiaseb: Ezekias rågadatti Manasseb.

10. Manasse rågadatti Ammoneb: Ammon rågadatti Josiaseb.

11. Josias rågadatti Jekoniab ja alde wåljeit tan pådden, ko Judan almog erit-wuolgatowi Babeli.

12. Mangel ko almog Babeli wuolgatowum lei, rågadatti Jekonia Salatieleb. Salatiel rågadatti Zorobabeleb.

A 13.

Jacob Fellmanin omistaman Ådda Testament -teoksen sivu.

jälleen palattavaksi tuohon vanhaan ruotsalaisperäiseen kirjoitustapaan, jolla mm. oli 1811 Hernösandissa[!] painettu lapinkielinen Raamattu ja jolla hän itse kertoi kirjoittaneensa katekismuskäännöksen…”[20] Tuolloin Tuomo Itkosella ei ilmeisesti ollut mahdollisuutta tutustua Jacob Fellmanin omistamaan Uuteen Testamenttiin.

Omaa saamen kielen tutkimustaan varten Jacob Fellman oli onnistunut hankimaan Henric Gananderin Tukholmassa vuonna 1743 painetun *Grammatica Lapponican*.

[20] Tuomo Itkonen 1948, 33, viite nro 1.

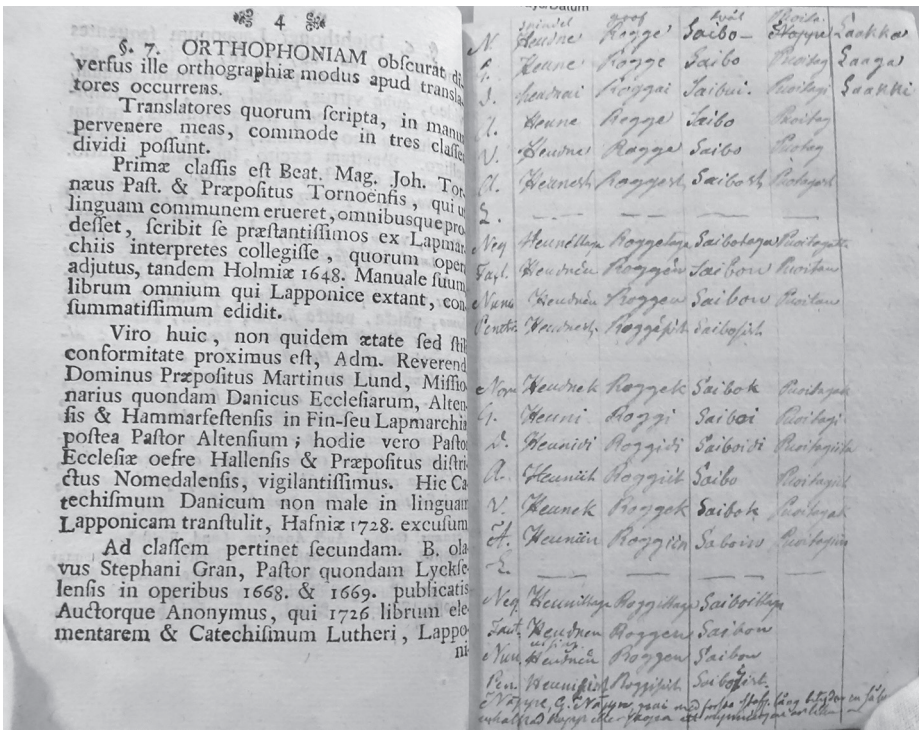

4

§. 7. ORTHOPHONIAM obſcurat di-
verſus ille orthographiæ modus apud transla-
tores occurrens.

Translatores quorum ſcripta, in manu
pervenere meas, commode in tres claſſe
dividi poſſunt.

Primæ claſſis eſt Beat. Mag. Joh. Tor-
næus Paſt. & Præpoſitus Tornoenſis, qui u
linguam communem erueret, omnibusque pro
deſſet, ſcribit ſe præſtantiſſimos ex Lapmar
chiis interpretes collegiſſe, quorum oper
adjutus, tandem Holmiæ 1648. Manuale ſuum
librum omnium qui Lapponice extant, com
ſummatiſſimum edidit.

Viro huic, non quidem ætate ſed ſtil
conformitate proximus eſt, Adm. Reverend
Dominus Præpoſitus Martinus Lund, Miſſio
narius quondam Danicus Eccleſiarum, Alten
ſis & Hammarfeſtenſis in Fin-ſeu Lapmarchia
poſtea Paſtor Altenſium; hodie vero Paſto
Eccleſiæ oefre Hallenſis & Præpoſitus diſtri
ctus Nomedalenſis, vigilantiſſimus. Hic Ca
techiſmum Danicum non male in linguam
Lapponicam tranſtulit, Hafniæ 1728. excuſum.

Ad claſſem pertinet ſecundam. B. Ola
vus Stephani Gran, Paſtor quondam Lycke-
lenſis in operibus 1668. & 1669. publicatis
Auctorque Anonymus, qui 1726 librum ele
mentarem & Catechiſmum Lutheri, Lappo
ni

Jacob Fellmanin omistama Henric Gananderin Grammatica Lapponica – interfolioidun teoksen aukeama.

Tämä oli ensimmäinen pohjoissaamen kielioppi, mutta sen tekijän oikeinkirjoitusta ei hyväksytty silloisessa Ruotsissa.[21] Kokoelmaan sisältyy kaksi kappaletta kyseistä kielioppia, joista toinen on erittäin arvokas. Jacob Fellman oli sitonut kielioppiin välilehtiä, joihin hän oli kirjoittanut omia kieliopillisia merkintöjään. On toivottavaa, että joku saamelainen kielitieteilijä tutkisi Jacob Fellmanin Härnösandin Uuteen Testamenttiin ja Henrik Gananderin kielioppiin tekemät merkinnät saadaksemme lisää tietoa Suomen saamen kirjakielen uranuurtajan tekemästä työstä.

Andelinin saamennokset

J. Fellmanin käännösten jälkeen seuraavat saamennokset ilmestyivät vasta vuosien 1849–1863 aikana. Fellman oli kääntänyt Johan Möllerin katekismuksen, mutta sen ensimmäinen painos vuodelta 1856 ei ikinä saapunut Utsjoelle asti. Niinpä hän päätti

[21] Korhonen 1981, 55.

painattaa siitä toisen painoksen vuonna 1860. Samoihin aikoihin Utsjoen uusi kirkkoherra, Anders Andelin, oli tehnyt oman käännöksen samasta katekismuksesta. Kokoelmasta löytyvät kaikki kolme teosta.[22]

Andelinia on arvostettu siksi, että hän saamensi paljon kirjoja. Vuoden 1849 asetuksen perusteella Andelinin aikana toimivien pappien palkkiot kasvoivat heidän todistettuaan ensin saamen kielen taitonsa.[23] Tuomo Itkonen osoitti, että Jacob Fellman oli ”uranuurtaja” tai tarkemmin sanottuna ”Suomenlapin” Agricola. Fellman teki työnsä Utsjoen katekeetta Samuel Laitin avustamana.[24] Fellman joutui julkaisemaan kirjoja omalla kustannuksellaan ilman valtion tukea. Väitöskirjassani korostan, ettei tuolloin olisi voitu saada aikaan mitään saamennosta ilman katekeettojen apua. Andelinin avustajana oli lahjakas saamelainen oppilas Aslak Laiti, jonka hän päätti lähettää Kuopion gymnasiumiin suorittamaan katekeetan ja opettajan tutkintoa.[25] Andelinin onnistui hankkia apuraha A. Laitille, jonka kanssa hän lähti Paltamoon jättäen oman virkansa Utsjoella.

Paltamossa Andelin täydensi Laitin koulutusta ja jatkoi saamennostyötään hänen avullaan. Andelin saamensi silloin laajasti käytössä olleen Svebiliuksen katekismuksen, ja se julkaistiin kaksikielisenä tekstinä.[26] Kokoelmasta tätä teosta löytyy kaksi kappaletta. Toinen niistä on kodan savun mustaama, mikä näkyy kannen kunnosta sekä sivujen reunojen palaneista laidoista. Toisesta teoksesta löytyy kiinnostava omistuskirjoitus:

> ”En skänck åt Maria Olai Dotter Outakoski 1862 af Joh Norberg”, ”Kapellen i Kittilä” ; 2) ”Till minne erhållit genom Sofia Mattsdotter C. J. Lind.” ; 3) ”Isak Fellman har erhållit denna bok af Kyrkoherden i Heinävesi C. J. Lind genom A. Andelin son pianostämmaren Andelin”

Kyseinen kirja oli Kittilän kappalaisen Johan Norbergin lahjoitus Maria Olai Dotterille. V.-P. Lehtola kirjoittaa eräästä Maria Outakoskesta, joka oli naimisissa Antti Niittyvuopion kanssa. Opiskellessaan Sortavalan seminaarissa Antti oli vaihtanut sukunimensä Niittyvuopiosta Outakoskeksi oman synnyinpaikkansa mukaan. Näin tekivät tuolloin eräät muutkin saamelaiset. Lehtolan mukaan Maria ja Antti olivat

---

22 Andelin, *Awdogaswuod'a Oappa* […]. K. E. Barck, Oulust 1860; BLpL, F. 11; J. Fellman, *Avdogasvuoda Oappa*. Helsingist prentijuvvum, 1856; BLpL, F. 5; J. Fellman, *Avdogasvuoda Oappa* […]. Suoma Kirjalas' Serve Helsingist 1860; BLpL, F. 10.

23 J. Fellman 1906:II, 579–580; Capdeville 2017, 131–133.

24 T. Ikonen, 1948; Esko I. Kähkönen. *Katekeetat Suomen Lapissa 200 vuotta*. Lapin Korkeakoulun kasvatustieteiden osaston julkaisuja, A:4. Rovaniemi 1989, 89.

25 Hänen suorittamansa tutkinnon päiväys 23.4.1861. OTA Ea:46, nro 302/1861. KA.

26 *Lutheruksen wähän Katekismuksen Yksinkertainen Selitys Kysymysten ja Wastausten kautta toimitettu Olaus Swebiliukselta* […]: *Sen suuren hyödytyksen tähden Suomeksi käännetty* […] = *Lutherus ucca Katekismusa, Oktkardasas' C'ilggitus Kac'aldagai ja Wastadusai pokt c'allujuwwum Olaus Swebiliusist,* […]. C. E. Barck. Oulu 1860; BLpL, F. 12.

ensimmäisiä kaupunkisaamelaisia Oulussa.[27] N. I. Fellman sai kyseisen kirjan Heinäveden kirkkoherralta Carl Johan Lindiltä. Olisi kiinnostavaa tietää, miten tämä kirkkoherra tunsi Marian, ja oliko kyseessä Antti Outakosken vaimo.

Toinen kiinnostava teoskokonaisuus koostuu yhteensidotuista postilloista.[28] Teoksen etukannesta löytyy seuraava omistuskirjoitus: ”Hansi Taavetinpoika Lukkari Lahjaksi saanut tänä päivänä 25.12.05. Hans Daavidinp Lukkari lahjoitti setä. kummi ensimmäisenä. joulup.n. – Jota on Lapindanut Anders Andelin Kirkko-Herra Utsjoki 25.2.1906…”.

Tämä postilla ilmestyi vuonna 1863 Aslak Laitin katekeetaksi valmistumisen jälkeen. Hän oli auttanut saamennostyössä, mikä näkyy toisen postillan nimiösivulle painetusta katekeetan nimestä. Tämä on ainut teos, josta löytyy saamenkielisessä käännöstyössä avustaneen kielimestarin nimi. Tämän kirjan omistuskirjoituksen kirjoittajan henkilötiedot pitäisi selvittää. Lukkari-nimistä sukua löytyy Utsjoelta.

Uudemmat saamennokset

Isänsä pyynnöstä Nils Isak Fellman täydensi kokoelmaa. Hänen onnistui kerätä 1900-luvun alussa Suomessa painettuja saamennoksia, kuten uudemmat Raamatunhistorian saamennokset. Suomen ensimmäisen kirkkolain hyväksymisen jälkeen (1869) katekismuksen opetusta varten tarkoitetut kirjat painettiin sekä ruotsiksi että suomeksi. Näin Fredrik Wilhelm Sundvallin laatima teos ilmestyi sekä ruotsiksi että suomeksi vuonna 1893, ja se käännettiin nopeasti eri saamen kielille: pohjoissaamennos ilmestyi vuonna 1902 ja inarinsaamennos vuonna 1906.[29]

Nils Isak Fellman ylläpiti tiivistä kirjeenvaihtoa aikansa papiston kanssa, mikä ilmenee sekä runsaista omistuskirjoituksista että laajasta, arkistossa säilyneestä kirjekokoelmasta. Esimerkiksi pappi Aukusti Hakkaraisen saamentaman rukouskirjan[30]

---

27 Veli-Pekka Lehtola, *Suomalaiset saamelaiset: kohtaamisia 1896–1953*. SKST 1351. SKS, Helsinki 2012, 127–128, 448.

28 A. Andelin, *Toahtar Martin Lutherus Oanekis Epistal Poastill*. A. Manninen ja Fr. Ahlqwist, Kuopio 1863a; A. Andelin, *Toakt. Martti Lutherusa Ucca Ewangelium Poastalas';* […] *A. Andelinast ja A. Laitist*. A. Manninen ja Fr. Ahlqwist, Kuopio 1863b; BLpL, F. 16 & BLpL, F. 17. Ensimmäinen Suomennos: *Yxikertainen Ulostoimitus, Lutheruxen Wähän Catechismuxen Ylitze, Kysymysten ja Wastausten Cautta Edes pandu Olaus Swebiliuxelda* […]. Henr. Christ. Merckel, Stockholm 1746.

29 F. W. Sundvall, *Biblisk historia* […]. Aktiebolaget Hämäläinens tryckeri, Tawastehus 1893a; Sundvall, *Biblian historia* […]. J. H. Tuhkanen, Hämeenlinna 1893b; Sundvall, *Bibalhistoria* […] */ samas Basse čallagi mielde jorggali Aukusti Hakkarainen*. Suoma Girjalašvuođa Særve Prentedamviesost, Helsigist 1902; BLpL 1905, [F 24]; Sundvall, *Rااmmat Historja* […] */ anarsämikielan jurgalij Lauri Itkonen*. Syömilii Kirjålaǯvuođa Seervi teddilimviässust, Helsigist 1906; BLpL 1915, nro 12. Lisää tietoa ko. saamennoksista: Capdeville 2017, 159–160.

30 A. Hakkarainen, *Evangelium- ja Rokkuskirji, ja maida tam oasik, Suoma Evangeliumlašlutheralaš særvigoddidi* […]. Prentitamsærvi viesust, Oulu 1906; BLpL 1915, nro 11.

etukannessa lukee seuraavasti: ”Herra Presidentti muistoksi kunnioittaen: A. Hakkarainen. Oulu 5/3.05.”, johon tekijä lisäsi seuraavan tiedon: ”Jos joku muu tahtoo tilata näitä kirjoja, saa niitä minulta, kun lähettää Kuolajärvelle 5 mark”.

Kokoelmaan N. I. Fellman keräsi myös muita saamenkielisiä painotuotteita esimerkiksi Just Knut Qvigstadin avulla, jolta hän sai useita pienpainotuotteita sisältävän ”Qvigstadin lahjoituksen”. Näiden joukosta löytyi rippirukouksen kaksi painosta, joista Fellman kirjoitti omaan luetteloonsa seuraavaa:

> ”Prof. Friis, joka tämän on lapiksi kääntänyt, oli (1 sivun 8 rivillä) kääntänyt sana ”guolgak”, joka merkitsee ”Karvoja ruumilla”, vaikka olisi pitänyt käyttää ”vuovtak” sanaa, joka merkitsee hiuksia (= karvoja päässä). Siitä syystä koetettiin saada takaisin ja hävittää kaikki kappaleet, jotka jo oli pääseet [!] leviämään, ja painatettiin kirja uudestaan (= Qvigstad & Wikl. Bibl. N. 103), jossa erehdys on korjattu. Tästä syystä on N:o 102 harvinainen. Näin kirjoittaa minulle Qvigstad”.[31]

Laaja kokoelma

Jacob ja Nils Isak Fellmanin Lapponica-kokoelma on ainutlaatuinen Lappia koskeva aineistokokonaisuus. Lahjoittajien joukosta löytyy ulkomaalaisia tutkijoita, kuten ruotsalaisia, norjalaisia ja ranskalaisia. Ranskalainen maantieteilijä Charles Rabot lähetti hovioikeuden presidentti N. I. Fellmanille kirjoittamansa kirja-arvostelun, johon oli painettu Fellmanin sukunimi väärin ”Felleman”. Kirja-arvostelussa on seuraava käsin kirjoitettu huomautus: ”Rabot pyytää anteeksi painovirheistä”.

Kaikkia saamenkielisiä kirjoja ei ole onnistuttu keräämään kokoelmaan, mutta siihen sisältyy kuitenkin erittäin laaja saamenkielisen kirjallisuuden valikoima. K. B. Wiklund lahjoitti toimittamansa Gezeliuksen *Lasten paras Tawara* -saamennoksen luonnoksen faksimile-painoksena, mikä näkyy nimiösivuun merkitystä kirjoituksesta: ”Herr Presidenten I. Fellman vördsammast från utg.”. Kyseessä oli Olaus Sirman tekemä käännös, jolle hän ei saanut *imprimaturia*. Ruotsalaisen kielitieteilijän mielestä oli harmillista, että sen ajan muihin saamennoksiin verrattuna laadukkaampi käännös jäi julkaisematta.[32]

---

[31] N. I. Fellman viittaa BLpL -bibliografiaan, 106–107. Ks. Capdeville, ”Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma ja saamen kirjahistoria Suomessa”. *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum VIII*, Tartu 2001b, 52.

[32] K. B. Wiklund, *En kemilapsk text från år 1716*. Le Monde Oriental 7. Almqvist & Wiksells, Uppsala 1913. Julkaisuun sisältyy mm: ”*Cathechismi kort och enfaldige förklaring genom Spörsmål och Swar för thetta på finska språket stelt af Iohanne Gezelio D. och B. i Åbo: Men nu på Lapperska tungomål verterat af Olao Sirma... Anno 1716.*

Kokoelman vanhin teos on Olaus Magnuksen niin kutsuttu Pohjoisten kansojen historia vuodelta 1567.[33] Fellmanin kokoelman laajuus käy ilmi esimerkiksi Itä-Lappia koskevasta aineistosta. N. I. Fellman onnistui hankkimaan myös kuuluisan tutkimuksen, Nikolaj Nikolavich Haruzin *Русскіе лопари* (Ruskie Lopar, suomeksi Venäjän lappalaiset), joka on itäsaamentutkimuksen erikoisalan perusteos vuodelta 1890.[34]

Luetteloinityön aikana huomasin, että kokoelman aineisto oli luokiteltu oman järjestelmänsä mukaan. Aineistoa olivat aiemmin hoitaneet useat henkilöt. Oli kuitenkin kiinnostavaa huomata, etteivät kaikki Jacob Fellmanin saamennokset löydy hänen nimensä kohdalta. *Autuuden oppi* -saamennoksen toinen painos on listattu hänen nimensä kohdalle, mutta ensimmäinen painos Lutherin kohdalle. Saksalaisen reformaattorin nimeen on sijoitettu suurin osa katekismuksista ja postillioista. Vuonna 1825 julkaistu käsikirja, *Gjet-Kirjadt,* löytyy *giehta* -sanan kohdalta, joka tarkoittaa suomeksi kättä.[35] Tuntuu siltä, ettei kääntäjien roolia ole haluttu korostaa. Kaikki Uudet Testamentit löytyvät taas saamenkielisen sanan *ođđa* (suomeksi *uusi*) kohdalta.

Jacob ja Nils Isak Fellmanin saamen kielen puolustus

Jacob Fellman oli tehnyt saamennoksia Utsjoen kirkkoherran työnsä tueksi. Hän oli jo todistanut, että saamen kirjakieltä pitäisi kehittää, jotta sitä voisi käyttää saamennostöissä.[36] Hänen saamansa jyrkkä kritiikki kuitenkin hidasti tämän suunnitelman toteuttamista. Hän ei saanut painolupaa laatimalleen aapiselle, jonka väitettiin sittemmin hävinneen. Matti Sainio löysi sen kuitenkin Kemin rovastin arkistosta ja julkaisi sen faksimilepainoksena vuonna 1958.[37] N. I. Fellman julkaisi isänsä pyynnöstä vuonna 1906 kirjan *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I–IV*, jossa hän esitteli laajasti isänsä työtä ja sen jälkeistä kehitystä.[38] Omalta osaltaan N. I. Fellman on tutkinut senaatin ja muiden virallisten tahojen päätöksiä. Hän todisti, miten tilanne muuttui vuoden 1849 keisarin ja senaatin päätösten johdosta. Niiden mukaan eri

---

33 Luettelossa teoksen painoksen tieto on ilmoitettu virheellisesti. Sen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1555 Roomassa. Libriksen tietokannan mukaan vuonna 1567 Baselissa painettu kirja on yhdeksäs painos. LIBRIS -tietokanta: libris.kb.se/ (katsottu: 28.2.2019).

34 Николай Харузинъ, *Русскіе лопари л очерки прошлаго и современнаго быта.* Труды Этнографическаго Отдѣла; 10. Москва 1890.

35 J. Fellman, 1825b; J. Fellman, *Avdogasvuoda Oappa*. Suoma Kirjalas' Serve prentist, Helsinki 1856; BLpL F 5; J. Fellman, *Avdogasvuoda Oappa* […]. Suoma Kirjalas' Serve prentist, Helsinki 1860; BLpL F 10. Möllerin katekismuksen ensimmäinen suomennos: *Autuuden oppi* […]. Frenckell, Turku 1793.

36 J. Fellman. 1906:II, 544–545.

37 Matti A. Sainio, *Jaakko Fellmanin lapinkielinen aapinen*. LSSJ = SČST 21. Jyväskylä 1958.

38 ”Om behofvet af läro- och andaktsböcker på lappska språket och försöken att för de finska Lapparne tillgodose detsamma”. J. Fellman. 1906:II, 523–594.

kunnissa tuli käyttää eri saamen kieliä.[39] Tämä ei kuitenkaan toteutunut hyvin, kuten esimerkiksi Lauri Arvid Itkonen totesi vuonna 1901 ilmestyneessä artikkelissaan.[40] Kaikki kyseiset aineistot löytyvät Fellmanin *Lapponica*-kokoelmasta. N. I. Fellman yritti selvittää saamen kielten tilannetta, kuten eri pappien kanssa käyty kirjeenvaihto todistaa. Esimerkiksi pastori Pekka Harald Heickell kirjoitta hänelle kirjeen, jossa hän kuvasi katekismuksen tilannetta Sodankylän syrjäalueella. Pastori kirjoittaa: ”Keskenään puhuivat lapset lappia. Lukea pitää heidän täällä suomeksi (opettaja ei osaa lappia). On se väärin heitä kohtaan!”.[41] Tämä kirje todistaa, miten N. I. Fellman yritti selvittää lasten saaman kristinopin opetuksen tilaa 1900-luvun alussa.

Lopuksi

Luettelon julkaisemisen loppuvaiheessa minua pyydettiin keksimään luettelolle ranskankielinen otsikko. Onkin syytä muistaa, että Suomalais-Ugrilaisen Seuran ensimmäiset viralliset kielet olivat suomi ja ranska. Tästä syystä luettelon päänimeke on *le fonds Lapponica des Fellman: catalogue raisonné*. Suomenkielinen sana kokoelma (ranskaksi *collection*) tarkoittaa keinotekoisesti koottua aineistoa jonkun yhteisen kriteerin mukaan, esimerkiksi niiden sisällön tai niiden muodon mukaan, jolloin kokoaminen on ollut sattumanvarainen tulos. Toisaalta ranskankielisen sanan *fonds* (jota käytetään myös englanniksi) voisi suomentaa sanalla erikoiskokoelma, joka tarkoittaa tiettyä tarkoitusta varten systemaattisesti kerätyn aineiston kokonaisuutta. Tässä tapauksessa ranskankielisen sanan monikko ei tarkoita ”pohjat”, vaan sen *plurale tantumia* käytetään kirjastojen ja arkistojen käyttämässä tieteellisessä kuvauksessa edellä mainitussa tarkoituksessa.[42] *Catalogue raisonnée* -ilmaisulla tarkoitetaan systemaattisesti, deskriptiivisesti ja kriittisesti laadittua luetteloa, johon lisätään tarvittavia tietoja aineiston käsittelyn selventämiseksi.[43] Samaa ilmaisua käytetään englannin kielessä. Olen usein pyrkinyt suomentamaan *catalogue raisonné* termillä ”laajennettu luettelo”, vaikka se ei tunnu osuvalta käännökseltä tässä tapauksessa.

---

39 J. Fellman 1906:II, 579–580.

40 L. A. Itkonen, ”Kielioloista Lapissa”. *Kaiku 43/15.4.1901*. Oulu 1901. Artikkeli on julkaistu myös J. Fellmanin kirjasarjassa (1906:II, 588–592).

41 P. H. Heickellin N. I. Fellmanille 26.2.1908 päivätyssä kirjeessä. 602:109, kansio nro 5. KA; Capdeville 2017, 126. Lisää tietoa saamen kielten tilanteesta Suomen suurruhtinaskunnan aikana: Capdeville, The Saami languages and Finnish language legislation: a short historical overview. *Finland Suomi 100: language, culture and history*. Eds. Bernadett Bíró, Iwona Piechnik, Ulla Tuomarla. Kraków & Helsinki, Jagiellonian University & University of Helsinki, 2017c, 13–14.

42 *Dictionnaire de terminologie archivistique*. Direction des Archives de France 2002, 13. https://francearchives.fr/en/article/28204344 (katsottu 28.2.1019).

43 *Dictionnaire de l'Académie française (neuvième édition): raie à recez*. Journal officiel de la République française: édition des documents administratifs, 2012. academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/dae_20121129_0009_0001.pdf (katsottu 28.2.2019)

Luettelointihankkeen tavoitteena ei ollut yksinkertaisen luettelon laatiminen eri aineistojen lyhyiden nimikkeiden ja päätietojen listana, vaan pyrkimyksenä oli aineistojen aiempaa systemaattisempi esittäminen täydentämällä teosten puuttuvia julkaisutietoja. Luetteloon on myös lisätty, mahdollisuuksien mukaan, kirjoittajien ja teosten lahjoittajien lyhyitä elämäkertatietoja. Omistuskirjoitusten ja reunahuomautusten tiedot on pyritty lisäämään jokaisen teoksen niteen loppuun, mikä korostaa kokoelman arvoa. Työn aikana aineistosta nousi esiin koko ajan laajeneva tutkijoiden ja kerääjien verkosto. Tämän verkoston olemassaolon vahvisti kerääjien kirjeenvaihtoaineisto, jossa näkyi pyrkimys saamen kielen tai kielten käytön puolustamiseen.

1860-luvun alussa Aslak Laiti oli jo yrittänyt varoittaa saamenkielisten kirjojen puutteen ongelmasta: ”Se ainoa, mitä on heimolaisilta saatu, on ollut sanomalehtiä ja muutama jumalinen kirja; mutta mitä on tämäkään waikuttanut, kuin enin osa pitää kiini wanhoista tawoista ja owat oppimattomat suomen kielisistä kirjoista saamaan opin lisää. Kansan totinen hyöty waatisi saada kirjoja omalla kielellä …”[44] Laiti palasi samaan aiheeseen vuoden 1863 artikkelissaan, jossa hän selittää kielen käytön tärkeyttä saamelaisten lasten opetuksessa ja todistaa virkamiesten jatkaneen suomen kielen käyttöä ja joutuneen turvautumaan saamen osalta kääntäjän apuun.[45]

Fellmanin Lapponica-kokoelman tutkimus todistaa, miten saamen kielten tutkimus oli kehittymässä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. 1900-luvun alkuun saakka pappien tuomiokapitulille ja rovasteille kirjoittamien asiakirjojen perusteella tehdyt tutkimukset antoivat vain valikoidun kuvan tuon ajan kirjojen historiasta. Näin on todennut esimerkiksi Ritva Kylli, tosin myöntäen, ettei muita lähteitä ollut käytettävissä.[46] Lapponica-kirjakokoelmaan liittyvän arkistoaineiston sekä kirjojen reunahuomautusten tutkimus antaakin lisätietoa saamenkielisten teosten kirjahistoriasta. Ne antavat tietoa tämän kirjallisuuden levittämiskeinoista: kirjallisuus levisi pappien avulla, ei kauppojen välityksellä.[47] Jotkut katekeetat kertoivat N. I. Fellmanille lähetetyissä kirjeissään, miten he arvostivat painettuja saamennoksia ja miten oman, saamelaisten äidinkielisten kirjallisuuden puute hankaloitti vakavasti lasten opetusta.[48]

---

44 Aslak Laiti , ”Kirje rantamaihin tulleelta Lappalaiselta”. *Oulun Wiikon Sanomat*, 6/11.2.1860.

45 Aslak Laiti, ”Nöyriä toivomuksia Lapinmaalta”. *Tapio: Sanomia Sawosta ja Karjalasta*, 3/18.1.1862.

46 Ritva Kylli, ”Lukuhaluinen luonnonkansa”. *Kasvatus & Aika 7 (1)* 2013, 76–88.

47 Kuopion hiippakunnan piispa Robert Frosterus valtuuttaa A. Laitin myymään saamennettuja kirjoja allekirjoittamassaan todistuksessa, joka on päivätty 7.5.1862. Utsjoen Kirkkoarkisto JIIa:3. KA.

48 Esimerkiksi: ”Ilmoitus Koulujen edistymisestä Korkiasti Kunnioitettavalle Konsistoriumille Kuopiossa. Utsjoelta sinä 31 p. Elokuuta 1863”. 2. ”Ilmoitus Koulujen edistymisestä Lapissa. Utsjoelta 1. p. Maalliskuuta 1864”. 3. ”Ilmoitus Koulujen edistymisestä Lapissa. Utsjoelta 1. p. Joulukuuta 1864”. OTA Gg:16 1866. KA. Ks. myös: Capdeville 2017, 125–126, 136–137, 143–144.

Summary: The Lapponica Fonds of the Fellman family in the light of its Provenance History

The Lapponica Fonds is an outstanding example of the development of research in Finland at the turn of the 19th and the 20th centuries. It was founded by Jacob Fellman, the first Finnish priest who succeeded in publishing Saami translations at the time of the Grand Duchy of Finland (1809–1917). Upon his father's request, Nils Isak Fellman continued his work by starting to publish his father's unpublished manuscripts, thus extending his study to the history of Lapland as well as that of the Saamis. They both succeeded in collecting almost all the early Saami books and other publications related to Saami research. The cataloguing project of the Fonds did not only aim to publish a simple list of all printed items, but also to complete the publications' missing information by adding available ownerships details.

The Finnish book history research has seldom focused on peripheral populations, such as the Saami'. The cataloguing of the Lapponica Fonds was the occasion to shape the idea of an emerging and developing research on the Saami book history in Finland, which was the subject of our doctoral thesis. The specific value of the Fonds is highlighted by the history of its provenance. That specific branch of the research in book history has yet not been much investigated in Finland. The purpose of provenance research is to shed light on the books by cross-analysing the different owners' handwritten marks on books and other information founded in archival documents. This advanced methodology provides a better understanding of the Saami book history, which allows to prove their use by different owners or other readers. The letters written to N. I. Fellman, related to the use of Saami books, are the most significant proofs of the importance of using vernacular language for Saami pupils. The few Finnish texts and articles written by the Saami catechist Aslak Laiti, published in Finnish newspapers, are other signs of the urgent needs to get more Saami books for the education of the Saamis. The priest in charge of the parish of Sodankylä, Pekka Harald Heickell, explained in a letter addressed to N. I. Fellman, how the education was provided to the Saami living in the municipality: the language used by the teacher was Finnish, which the pupils did not understand; therefore, the priest concluded by stressing how wrong it was. These documents show how the analysis of archives can help us refine our estimation of the situation of the book history in the Saami-speaking areas of Finland.